

MODERN SONRASI YENİ ZAMANLAR VE SOSYOLOJİ SORUNLARI: BÖNLÜĞÜN DİYALEKTİĞİ

Ertan Eğribel

Günümüz sosyolojisinin modern toplum eleştirisi ve bütünsel kuramdan kopması, anti-yöntem, anti-toplum ve teslimiyetçi-kendiliğindenlik olarak biçimlenmesini anlamamıza izin verecek bazı olaylar var. Öncelikle Batı üstünlüğüne dayalı mevcut düzenin aşılmazlığına yönelik genel bir inanç söz konusudur. Batı içinde değişimi gerçekleştireceği beklenen toplumsal sınıflar ve toplumlar verili düzene ortak olmuşlardır. İkincisi Batı'da tarihi değişme ve gelişmeyi kestirmekte, yönlendirmede bir zorluk vardır. Toplumsal değişmeden ve değişimi gerçekleştirecek güçlerden, öncelikle Doğu'dan kuşkulananmışlardır. Yeni bir gelişme ve değişme var olan üstünlük ve denge/sizliği tartışma konusu yapacağı için istenmemektedirler. Bu nedenle zorunlu olarak gündelik yaşam ilişkileri içinde ortaya çıkan düzenin işleyişiyle sınırlı kendiliğinden, teslimiyetçi değişikliklerle yetinmek yeterli görülmüştür. Tarihi gelişmeden, gelişmeden, gelecekte vazgeçildiği için bağlanacak, öngöründe bulunmaya izin verecek hiçbir sabit ilkenin, bir veya birden fazla odak noktasının, özün, değer, gerçekliğin yeri yoktur. O zaman günümüzle veya gelecekle ilgili bir çıkarım yapmak, öncülük üstlenmek de mümkün değildir. Verili düzeninin topluma yabancılaşmasıyla, düzenin kaynağı toplum olmaktan çıktıkça, bütünsel kuramlara/tarihe karşıt, gerçeğin belirsizleşmesini ifade eden "ne olsa gider" ilkesi egemen olmuştur. Bu özellikler nedeniyle günümüz sosyolojisini "Bönlüğün Sosyolojisi" olarak tanımlamakta bir sakınca yoktur.

Günümüzde insanın birliği ve geleceğine yönelik umuda dayalı çabadan, iyimserlik ve mutluluktan adeta üzerinden yüzlerce yıl geçmiş nostaljik bir duygu gibi söz edilmektedir. Modern dönemde bunun ilk güçlü belir-

terleri gelecekle ilgili kuşkuların belirginleştiği II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır.¹ Batı eksenli modernleşme üzerine ilk kuşkular sosyalizm tartışmaları üzerinden genelleştirilmiştir. Bu bir rastlantı değildir. XIX. yüzyılda Batı'da yeni kurulan toplum ve çözüm arayışları geleneksel düzene karşı iyimser bir gelecek tasarımı üzerinden gerçekleşti. Sorunlar vardır ancak bu sorunların çözümü için gerekli koşulların ve bilincin ve bunu sağlayacak toplum güçlerine duyulan bir inanç söz konusudur. Yeni bir bilim olarak ortaya çıkan sosyoloji ve marxist sosyalizm Batı'nın öncülüğünde dünyanın geleceği konusunda iyimserdir. Batı'nın yeryüzünde kurduğu egemenlik insanın sorunları ve olaylar üzerinde kurduğu egemenlik olarak alkışlanmaktadır. Batı'nın elde etmiş olduğu bu gücü daha akıllı kullanmasıyla sorunların çözüleceği savunulmaktadır. Endüstrinin kazandırdığı teknik donanım ve imkanların sorunların çözümünde etkili ve yeterli olacağı konusunda çeşitli açıklamalar söz konusudur. Sosyalizm de Batı'da halkın kendi örgütleri ve gücüyle toplum olaylarına belli bir yön kazandırmasıyla sorunların çözüleceğini görüşündedir. Elde edilen teknik donanım ve imkanların, buna uygun toplum örgütlenmesiyle toplum sorunlarının çözümü ve tarihi akış üzerinde etkili olma imkanının ortaya çıktığı görüşü sosyoloji ve sosyalizm içinde birlikte savunulmaktadır. Artık toplumların işleyiş mekanizmalarının bilindiği/bilinebileceği ve bu açıklamada toplumun kendisinden başka bir güce yer verilmemesi geleneksel dünya görüşünün (Tanrı-düzen merkezli açıklamaların) gözden düşmesine neden olmuştur.² Bir yerde düzenin işleyiş mekanizması kendi başına işleyen, toplumların kaderini belirleyen bir mekanizma olarak tanıtılsa bile bilimin gelişmesi toplumların kendi kaderi üzerinde etkinliği olarak görülmüştür. Felsefenin, sosyolojinin, İktisatçıların, tarihçilerin açıklamaları soyut kavramlar dizisi olmaktan çıkmış belli bir eylem, toplumsal gelişme ve değişme görüşleri biçiminde etkili olmuştur. Batı'nın kendi içinde ve Batı-dışı toplumlarla ilişkilerinde sorunlar olsa bile, bu çelişki ve çatışmaların akılcılığa ve verimliliğe dayalı endüstri toplum örgütlenmesi içinde çözüleceği görüşü yaygındır. Kötümser olmak için neden yoktur. Eldeki imkanlar toplum olayları üzerinde bir denetim kurmaya ve ilişki-

¹ Kafka'nın hikayeleri, romanları gerçekte önce Batı'da bölünmüş sınırına vardığının bir göstergesidir. Değişim'de gerçekte emeğe, insana karşı yabancılaşma değil, bizim yorumumuzla, Yahudi olmaktan vazgeçmesi (böcek olması) karşısında (Yahudi) ailesinin ve çevresinin kendisine karşı duyduğu bölünük ile kendi seçiminden kaynaklanan bölünük çatışır. Normal, sıradan ilişkilere geçmek ancak bu garip durumun ortadan kalkmasıyla (ölmesiyle) mümkün olur. Samsa öldüğünde annesi, kız kardeşi rahatlar.

² XIX. yüzyılda artık toplum sorunları ve konuları Batı açısından bilim düzeyinde belirlenmiştir. Baykan Sezer, Sosyolojinin Ana Başlıkları, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2015.

ri olumlu bir biçimde yönlendirmeye izin vermektedir. Sorunların saptanması, tanımlanması açıklama ve çözüm çabasında farklılık olsa bile önemli güçlükler çıkarmamaktadır. Sorunların kaynağı ve nasıl aşılacağı konuları öne çıkarılan bütünsel bütün kuramlar büyük önem taşımaktadır. Sorunların saptanması yanında aşılması konusunda Batı'da belli toplum güçlerine veya toplumlara büyük bir rol verilmektedir. Toplum içinde ve toplumlar arası ilişkilerdeki çelişki ve çatışmaların, bölünmelerin aşılacağı, çıkar çekişmelerinin ortadan kalkacağı ve kesin bir çözüm bulabilmenin mümkün olacağı konusundaki görüşlere geniş toplum kesimleri de katılmaktadır. Bu yönde kendi örgütleri ve deneyimleri çerçevesinde katkıda bulunmaktadır. Bütünsel dünya görüşleri, kuramlar artık kendilerinin bilimsel olarak tanıtmakta, toplumun ortaklığı ve katkısına özel bir önem vermektedirler. Yeni çözüm arayışları içinde Batı'ya ağır eleştiriler yöneltile bile sorunların çözümünde yine Batı'ya öncülük, sözcülük rolü verilmektedir. Bu görüşler Batı yayılcılığı ve egemenliği ile ilişkili olarak Batı-dışı toplumlar üzerinde de etkilidir. XX. yüzyılda iki büyük dünya savaşı ve ortaya çıkan yıkım, şiddet ve otoriterlik, bütün bu görüşler üzerinde bir kuşku ortaya çıkaracaktır. Başlangıçta Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel farklılaşmaları ortadan kaldırmadan kozmopolit-çoğulcu küresel bir uygarlık görüntüsü biçimindedir. Ancak bu görüntü kısa zamanda eski çatışmalara ek yeni ilişkilere özgü yeni eşitsizlikler, farklılıkları ve ABD üstünlüğünü derinleştirmenin ötesine gitmedi. Günümüz dünyası özellikle tarihten bağımsızlaşma ve geçmişin mirasından vazgeçme yönünde büyük bir değişim içindedir. ABD eksenli çoklu küreselleşme dünyayı ulusal, sınıfsal, etnik, kültürel, uygarlıklar gibi çeşitli biçimlerde mutlak sınırlara bölerken toplum düzeyinde çıkışa izin vermeyen bireyselliklere alabildiğince açıktır. Artık ne bütünsel kuramlara, ne mevcut toplum güçlerine, nede verili düzene karşı duyulan iyimserlik söz konusudur. Karşıtlıklar, çelişkiler, çatışmalar kendi yüzeysel zıtlıkları içinde debelenmektedir. En başta tarihe ve topluma, geleceği belirleyecek çelişkilere karşı inanç ortadan kalkmıştır. Tarih kendisini oluşturan çelişki ve çatışmalardan, toplumsal güçlerden, toplumdaki köptükçe sahte gerçeklik, otoriter, antici-kahramanlar öne çıkacaktır. Bağlanacak hiçbir değer, inanç, toplumsal güç, kesit söz konusu değildir.

Post-modern yeni zamanlarda toplum, toplumsallaşma, bütünlük, tutarlılık, gelecek umudu ortadan kalkarken, gündelik yaşam eleştirisinden yola çıkarak sonuçta verili düzeni mutlaklaştıran teslimiyetçi-kendiliğindenlik ve bölünük yaygınlaştı. Mutluluk, iyimserlik artık kuşkunun, anlık, geçici olmanın ötesinde kişisel, içe kapalı, kendini ifade etmekten ve temsil etmekten uzak, tanımsız, geçersiz bir kriz durumunun, bölünüğün, edilgen veya uyanık kendiliğinden-teslimiyetin benimsenmesinin bir ifadesidir. Batı'nın kendi güçlerine duyduğu büyük güven ve iyimserlik aynı büyüklükte kuşku ve

kötümserliğe dönüşünce, belirsizlik, geleceksizlik ile birlikte verili düzen toplum-üstü, koşullar-üstü bir görünüm aldı. Verili düzenin aşılmazlığı/mutlaklığı, bir anlamda kutsallaşması ve yabancılaşması bu nedenledir. Bu çerçeve dışına çıkılmadığından toplumsal gerçeklik tiyatroyvari, sahte bir gerçekliğe dönüştü. İki oyun tam da bu duruma uygundur ve bu nedenle hala önemlidir. Bir anlamda yeni dönemin klasiğidir. Gergedan, Gedotu Beklerken oyunları bunca sahil tespitin ve ustaca yerginin yanına bir öneri, bir çözüm, gelecek perspektifi koyamamanın ifadesidir. Giderek adalet başta olmak üzere her türlü değere kuşkuyla, duyarsızlaşmaya, inkara dönüşüyor. Zorbaları, zalimleri tanıtması yeterli değildir. Toplum güçlerine karşı genel bir horlama söz konusudur. “Başka bir dünya mümkün!” değildir. İnsanların beklentileri veya gergedanlaşması fark etmiyor. Hatta gergedanlaşmak sadece uyumsuzluğu değil uyumu belirtiyor. Böyle durumlarda herşey belirsizleşir, gerçeklik duygusu kaybolur, gerçeği aramak, sorgulamak imkansızlaşır. Edilgen akıl başka formlar bulur ve bunların içinde doğrular kendini. Gerçekte “akıl durması”, “körleşme” de bir başka akıl ve bakış biçimidir. Teslimiyet ve kendiliğindenlik otoriterliği ve şiddeti, her türlü sapmayı, saçmayı olağan kılar. Belirsizlik artıkça güvensizlik de artarak korku ve endişeye dönüşür. Toplumun savunma refleksi pasifize oldukça sapmalar, anormallikler doğallaşır. İnsanlar sonuçlarını denetleyemediği, yönlendiremediği için içe kapanarak her türlü eylemden, özgürleşmeden vazgeçerken, muhafazakarlaşırken verili düzene dayalı otorite de paradoksal bir biçimde üzerinde tehdit olmayan her türlü sapmanın, verili düzenden bağımsızlaşmanın, (toplumdan, toplumsallaşmadan bağımsız, toplumu/kamusallığı tahrip eden) her türlü özgürleşmenin/şiddetin önünü açar. Böylece verili düzenin daha geniş bir alanda egemenlik ve denetim sağlaması mümkün olur. Düzeninin yabancılaşması ve temsil sorunu geniş kesimlerin kendi örgütleriyle kaderleri üzerinde etkili olamamasının bir ifadesidir. Gündelik yaşam (verili düzen ilişkileri) sonuçta dolaylı olarak elde edilen çözümün (söz gelişimi üretim ilişkilerinin, toplum güçlerinin) görünür hale gelmesidir.³ Çözümün veya sorunun kendisi değildir. Bu nedenle gündelik yaşam eleştirisi zorunlu olarak dolaylı olarak kendisini ifade eden çözüme (siyasete, verili düzene) yöneltilmelidir.

1960'lı yıllarda örgütsüzlük nedeniyle yeni toplumsal hareketler kuramcıları “sevgi/aşk” gücü üzerinde durmuşlardır. Bir anlamda duyarsızlaşma/sevgsizlik ve bönleşmeye karşı aşkın (giderek cinsel özgürlüğün) yüceltilmesi gündelik yaşam içinde bir devrim arayışının gerekçesi yapılamaya ça-

³ Batı modern toplum modeline karşı Baudelaire, Flaubert, Breton gibi sanatçıların ve çeşitli sosyalist kuramcıların geliştirdiği gündelik yaşam eleştirisi dünyayı yeni bir kavrama ve dönüştürme çabasını, bunun nedenlerini belirtir.

lışılmıştır. Ancak bu gerekli koşullar ve çözüm ile bütünleşmediği için tam tersine bir sonuç vererek zahmetsiz, sevgisiz, kolay cinselliğe, şiddete yada “porno”nun yükselişine, özgürlüğüne dönüşmüştür. Gerçekte özgürlük bir yana gündelik hayatın en özel alanı olan cinselliğinin bile denetlenmesi, yönlendirilmesi mümkün olmuş, özele ait aşk, cinsellik insani olmayan şiddete (ilişkisizlik, duyarsızlaşma, antici-diyalog, yalnızlaşma biçiminde) bölünüşün ifadesine dönüşmüştür. Emekte olduğu gibi aşkta da merkezsizleştirilen (insani özden) koparılan özgürleşme/mutluluk anlayışı otoriterliğin ve verili düzenin toplumsallaşma formu biçiminde (porno sanayi, esnek çalışma vb.) kurumsallaşmıştır. Hangi toplumsal düzen olursa olsun değer/değerler bir bütün olarak toplumdaki çeşitli toplumsal formlarda (ilişkilerin bütünlüğü anlamda insanın özünde) kendini toplumsallaştırır. Bugün bölünüşün, değersizleşmenin, belirsizliğin, parçalanmışlığın, güvensizliğin de üniversite, çalışma hayatı, eğitim, iş, hukuk, bilgi, eğlence, üretim, cinsellik, aşk, spor, siyaset, sanat-edebiyat, görgü kuralları, iletişim, din, sınıf, toplum, moda gibi çeşitli düzeylerde ortaya çıkan çeşitli kurumsallaşmış (somut) formları vardır. Bu formların gerçekliği oluşturan (değer üreten, değişimi/ortaklığı sağlayan) toplumdaki toplumsallaşmadan, tarihten bağımsız kendi başına işleyen yapılar olarak düzen niteliği kazanmasıyla gündelik yaşamın bütünsel çerçevesi de ortadan kalkacaktır.⁴ Arzunun, ihtiyacın, lüksün, emeğin, dayanışmanın, saldırganlığın, şiddetin, eğitimin, tüketimin denetimi ve yönlendirmesi bu somut formlar çerçevesindedir. Bu yönüyle herkesin ortaklığına, paylaşmasına (sahipliği, denetimi değil) açıktır. Bu yapıların işleyişi bütünden bağımsız kendi işlevsellikleri içinde değerlendirilecektir. İnsanın edilgenliği bu yapılar içinde verili dünya düzenini etkileyebilecek, dönüştürecek, aşacak bir değişim yerine yapının kendi içindeki değişikliklerle sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde toplumsal yaşamın görüntü düzeyinde saptanması ve eleştirisi mümkün olsa bile tek boyutla indirgeyerek veya tam tersine karmaşıklığı olduğu gibi benimseyerek üzerinde etkili olmak mümkün olmuyor. Marx, Simmel, Benjamin, Lefebvre, Foucault ve diğerlerinin çalışmaları elbet değerlidir. Ancak modern yaşam tarzı ve bunun günümüzde en son sınırına varması, Batı-merkezli yerine çok-merkezli-merkezsiz biçimleri Batı dünya egemenlik dengesi üzerinde bir değişimi, sızramayı amaçlamıyorsa bilgiççe açıklamalar olmaktan ileri gitmiyor. Marxismın ötesinde bütünsel dünya görüşlerinin, sosyolojinin krizi bir anlamda açıklamaların sorunlar karşısında

⁴ Çeşitli ilişkiler, değerler, tutumlar arasında dünya çapında bütünlük sağlanamadığı için (sözgelişi siyaset, iktisat, hukuk arasında) yol gösterici değerler, kurumlar hiyerarşisinden ve koordinasyonundan da söz edilmeyecektir. Bu durumda kaotik bir durum ve bunu yöneten küresel oligarşik bir yapı kaçınılmaz olacaktır.

başarısızlığını belirtiyor. Birbiriyle çelişen, çatışan, yarışan bu açıklamaları bir araya getiren bu durumdur. Esas üzerinde durulması gereken olguyu, başarısızlığı, gözden kaçırmamak gerekiyor. Bu başarısızlığı XIX. yüzyıl modern Batı düşüncesinin kaynağına dönerek, kendi içinde eleştiriler yönelterek aşmak mümkün değildir. Modern toplum düşüncesi Batı'da belli koşullara ve dünya içindeki konuma bağlı olarak ortaya çıktığı gibi günümüz düşüncesi de Batı'nın yeni koşulları ve konumuyla ilişkilidir. Önce bu yerin ve rolün tartışılması ve aşılması gerekir. Sadece düşüncenin değil koşulların da yeniden yapılanması gerekir. Yeni bir döneme girilmiştir. Belirsizlik, geleceksizlik, saçmalık artık korkutucudur. Sadece televizyonda, sinemada, edebiyatta gizem, korku, gerilim, şiddet öne çıkmış değildir, verili düzen ve yaşamın gerçeği de böyledir. Gerçeğin saçmaya dönüşmesi, belirsizleşmesi artık insani bir durum olarak doğallaşmış, insan varlığını, birikimini tahrip edecek hale gelmiştir.⁵ Şiddet ve teslimiyet bu nedenle olağanlaşmıştır.

Günümüzde dünya egemenlik düzeninin yabancılaştırılması ve bölünme gerçek bir veridir. Ancak geçmişin gündelik yaşamın eleştirisi ve iktisat temelli, sınıf merkezli açıklamaların yerini alan, 1980 sonrası gündeme gelen, 1990'lı yıllarda artık uygulanmaya konulan küreselleşme-yerelleşme bağlamında gündelik yaşamı temellendiren hareketler çok kısa bir sürede kendini tüketmiştir.⁶ Düzenin kendini toplumsallaştırması elde ettiği üstünlüğe dayanarak şiddet ve otoriterlik üzerinedir. Gündelik yaşamın çeşitli biçimleri bu yönde gerilimleri, açmazı yansıtmaktadır. Verili düzene ve gerçeğe karşı ortaya çıkan kayıtsızlık, verili otoritenin ve dünya görüşünün darlığı, yeni bir dünya görüşü ve başlangıç için gerekli koşulları ve zemini oluşturuyor. İnsanlar mevcut örgütlenme ve önerilerin geçersizliği konusunda ikna olmuş ama çıkışsız bir durumdadır. İnsanın birliği ve geleceği ile "yeni toplumsal hareketler" arasında ilişkinin tartışılması ve yeniden kurulması gerekiyor. Bunlara henüz yeterli cevap verilmemesi, modern dönemde ortaya çıkan deneyimlerin ardında bir miras bırakmadan kaybolmasından kaynaklanıyor. Ancak çıkışsızlık yeni önerileri, tartışmaları, beklentileri, açıklamaları da içten-içe besliyor. Halkların bu açıdan hiçbir acelesi yok. En azından yine yanlış bir yere bağlanıp ellerindeki sınırlı imkanları, umudu da tüketmek istemiyorlar. Siyasetin, hukukun, iktisadın, kültürün eleştirisi tarihsel olarak radikal, konformist, tutucu çeşitli eğilimleri ortaya çıkarır. Bunların bir ana akıma bağlanması, birbirini besleyerek dünya çapında bir güç ve imkana

⁵ Ulus/ırk/etnisite politikaları", din/mezhep politikaları, kısaca kimlik/kültür politikaları (bununla özdeşleşen yeni toplumsal hareketler açmazı dönüştürmüştür.

⁶ Marx'da "Yahudi sorunu" veya "din sorunu", "kadın sorunu" üzerinde durmuştur, ancak bu sorunsallaştırma kimliğin savunuculuğu biçiminde değil insanın özgülleştirilmesi çerçevesindedir.

dönüşmesi bugün uzak görünmektedir. Şimdilik gözde olan verili düzenden kopamayan muhafazakar, etnik, dini, radikal, adem-i merkeziyetçi dar otonom yapılardır. Bugün ne 1968 hareketlerinden, ne de bunun gelişmiş bir devamı olan “gezi” gibi belki de son dönemin en anlamlı yeni toplumsal hareketlerinden işe yarar sonuçlar çıkarılamamıştır. Daha çok başarısızlık, yenilginin getirdiği “acillikten/anında sonuç alamamaktan” kaynaklanan umutsuzluk ve yılgınlık vardır. Bu şiddeti de besliyor veya şiddete karşı bir bölülük yaratıyor. Düzen karşıtı toplumsal hareketlerden çıkarılacak en önemli sonuçlardan biri gelecekle ilgili yeni bir dünya görüşü ve örgütlenmenin yaratılamaması, bir güç oluşturulamamasıdır. Verili düzene ne merkezleşmiş, ne de ademi-merkeziyetçi bir yapı ile karşı koymanın mümkün olmadığı, bu yapıların hemen verili dünya düzeninin veya devletin uzantısına dönüştüğü görülmüştür. Gündelik yaşamın eleştirisinden yola çıkarak oluşturulan yeni toplumsal hareket ve yapılar sonuçta gündelik yaşamın yıkıcı sonuçlarıyla bütünleşerek yine (verili düzen içinde kalan siyasi partiler gibi) yeniden dağıtım, paylaşım (düzenin restorasyonu) politikalarının ötesine geçememektedir. Gündelik yaşamın eleştirisi bütünsel/tarihi bakış açısından uzak, tarihi reddeden bir anlayış temelinde ortaya çıktığı için günümüzün mutlaklaşmasından başka bir sonuç vermiyor.

Gündelik yaşamın yıkıcı sonuçları yeni bir siyasete dayanak olmaması sorunların daha geniş bir çerçevede toplumlar arası ilişkiler çerçevesi içinde ele alınmasına, verili dengenin tartışılmasına neden olmaktadır. Ancak bu konuda da Sovyetler Birliği (Batı sosyalizminin) deneyimi ve getirdiği olumsuz sonuçlarla hesaplaşmış değildir. Türkiye’de Batıcılığa deneyiminden de sonuçlar çıkarılmadan, geçmişin eleştirisi Batı-dışı modernleşme anlayışına dayalı küreselleşme siyasetiyle bütünleşmiştir. Her iki modernleşme deneyimi ve eleştirisi de toplumlar arası ilişkilerden yola çıkılmasına karşılık, devlet veya devletler/bloklar arası bir çelişki içinde yeniden verili uluslararası dünya düzeniyle (jeopolitik, reel-politik) uyumludur.⁷ Toplum, toplum tarihini yine dışarda bırakmaktadır. Bu durum toplumu ve toplum güçlerini devre dışı bırakan “komple teorileri” biçiminde yeni bir anlayışı beslemektedir. Uluslararası/devletlerarası sistemin eleştirisi bu yönüyle kifayetsiz, teslimiyetçi bir radikalliğin ötesine geçememektedir. Dolayısıyla günümüz sorunları ister gündelik yaşam eleştirisi biçiminde veya isterse toplumlar/devletlerarası sistemin işleyişi çerçevesinde ele alınsın umut verici yeni bir görüş ortaya çıkmamaktadır. Gerçeğin saçma hale gelişi, belirsizlik, bölülük

⁷ Günümüzde sosyalizmin bile kendisini en asgari demokratik temel olan anti-kapitalist, anti-emperyalist, anti-ırkçı olarak tanımlamaktan kaçınması (devrimcilik bir yana, reformcu/demokrat olmaktan bile vazgeçerek marjinalize olması) işlerin ne kadar zor olduğunu gösteriyor.

bundan kaynaklanmaktadır. Saçmanın gerçek hale gelişiyle diyalog kurmak da mümkün değildir.

Günümüzde verili ilişkilerden, sahte, eşitsiz diyalogdan kaçmanın tek yolu yine halkların sağduyusuna/deneyimlerine sığınmaktır. Bu da tarihi XIX. yüzyıl ile sınırlamadan, dünya tarihinin geçmişten bu yana gelen temel eğilimleriyle, deneyimleriyle bütünleşmekten geçiyor. Günümüzde dünya egemenlik ilişkilerinin temsilini, merkezini üstlenen ABD geleneksel ilişkilere karşıt, kendi geliştirdiği yeni ilişkilere dayalı olarak bir üstünlük elde etmiştir. Günümüz gündelik yaşam eleştirisi veya devletler/uluslararası sistemin işleyişi de bu ilke üzerine kuruludur. Toplumlararası ilişkilerin uluslar/devletlerarası ilişkiler olarak anlaşılması sonuçta reel-politik darlığı içinde bir paylaşım, hak talep etmekten, verili durumu geliştirmekten başka bir sonuç vermiyor. Tarih yerine hamasi söylemlerin ortaya çıkması da bu nedenledir. Her iki durumda da, ister gündelik yaşamın eleştirisinden, isterse devletler/uluslararası sistem eleştirisinden en yola çıkıldığında reel-politika anlayışı içinde verili düzeni/ABD dünya egemenliğini geliştirmekten öteye gidilmiyor. Otoriter dogmatizm veya esnek, çoğulcu eklektizm arasında Çin seddi yoktur. Tarih değersizleşiyor. Sadece geçmiş ve günümüz değil gelecekle ilgili bir perspektif, bütünlük de kurulamıyor. Bu nedenle öncelikle günümüzde geçerli olan bu iki bakış açısını eleştirmemiz, bunun dışına çıkmamız, bakış açımızı değiştirmemiz gerekiyor. Aslında soru basittir. Niçin ve neye karşı/nasıl özgürleşmek istiyoruz? Bu açıdan Doğu-Batı çatışması görüşü hem mevcut dünya egemenlik dengesini tartışmak, hem de aşmak için büyük bir imkan sağlıyor.⁸ Tarihle bütünleşmenin, toplumlar arası ilişkiler içinde ortaya çıkan çeşitli deneyimlerden yararlanmanın yolu da budur. Sorunların aşılması, yeninin ortaya çıkması bugünün, geçmişin eleştirisi yanında geleceğe yönelik belli bir tutumu da içerir. Bu süreç uzmanların bir araya gelmesi ve planlamasıyla değil, toplumlararası ilişkiler üzerindeki siyasi eşitsizliklerin, iktisadi sorunların, toplumsallaşmanın önündeki engelleri yıkararak, anti-emperyalist, anti-şoven, anti-ırkçı yeni toplumsal değerler ve formlar yaratarak ilerleyecektir. Yeniyi yaratacak ve ayakta tutacak budur.

Günümüzde Batı egemen düzeninin bir dayanağı olarak ortaya çıkan “modern muhafazakarlık” biçim değiştirmiş, yerini ABD merkezli “küre-muhafazakarlaşma” almıştır. Aralarındaki ilişki, süreklilik ve farklılaşmayı da gözden uzak tutmadan her iki muhafazakarlık biçimini de aşacak biçimde toplumlar arası ilişkilerin imkanlarını ve genişliğini savunmak gerekir. Çoğul modern kimliklerin dayanağı olan ulus-devlet milliyetçiliği, muhafazakarlık ve Batı sosyalizm anlayışı ile küresel etnik, dini, cinse dayalı

⁸ Bu yönde bir çaba XIX. yüzyıl öncesi ve sonrası Batı özgürleşmesi yazını ve deneyimlerini de (inkar etmenin ötesinde) kapsayarak aşma imkanını da taşıyor.

mutlak kimlikler dayatması ve farklılığı arasında bir seçim yapmak zorunda değiliz. Modern-muhafazakarlıktan farklı olarak küre-muhafazakarlaşma mevcut dünya görüşlerini değersizleştiren, eklenti, belli bir dünya görüşüyle (post-modernizm), tarihten ve koşullardan bağımsız yeni bir hareket olarak kendini temellendirmektedir. Toplumların kendi bilinçleriyle kendi sorunları ve kaderleri üzerinde etkili olma çabasının dünya çapında gerilemesiyle dünya görüşü ve siyasi düzeyde kuşatmaya paralel olarak otoriter-seçkinlik (jeopolitik stratejiler) ve muhafazakarlaşma eğilimleri öne çıkacaktır. Küreselleşmenin en belirgin eğilimi ve otoriterliğinin kaynağı her düzeyde darlaşma ve muhafazakarlaşmadır. Günümüz ilişkilerinin belli bir düzen/sistem özelliğini sağlayan rutinler, düzensizlikler, eşitsizlikler, belirsizlikler, parçalanma ve zor küresel egemenlik/güç ilişkileri içinde bir anlam kazanmaktadır. Kaostan, değersizleşmeden, belirsizliklerden, şiddetten, çözülmekten, çürümeden, toplumun tahribinden söz ederken bunu ahlaki bir sorun, farklılaşmalar-üstü, çıkarlar-üstü, dogmatik bir çözümün gerekçesi veya çözümden uzaklaşmanın getirdiği hayıflanma, bozulma, çözümlenme olarak ifade etmedik. Tam tersine kaos, değersizleşme, ilkesizlik, bozulma, çürüme düzenin bir unsuru oldukça düzen kendi sürekliliğini sağlamak için daha fazla muhafazakar/otoriter/mutlak hale gelmektedir. Batı'da yeni-muhafazakarlığın yükselmesiyle, Doğu'da ve Türkiye'de yeni-muhafazakarlığın yükselmesi bu nedenle eşzamanlıdır. Günümüzde küresel düzeyde ortaya çıkan yeni-muhafazakarlığın kendisini yaygınlaştırmasının kaynağı uygarlık ve toplum düzeyinde çözüm arayışından vazgeçilmesidir. Bu nedenle çürüme, belirsizlik, kaos, düzensizlik küre-muhafazakarlığın hem kaynağı hem de gerekçesi olmaktadır.

Günümüzde temel/başlıca konu dünyanın nereye gittiğidir. Gerçekte geleceğe yönelik bir perspektif, gelişme yerine küresel anlamda bir statükodan söz etmek gerekir. Modern devlete, yönetici-bürokrat elitlere yöneltilen eleştiriler her toplumun (etnik, dini, cinse dayalı) kültürel özerklik alanının belli bir farklılıkla diğerlerinden ayrı olduğu savunusuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Modernleşme ideal bir toplum modeline göre toplumların benzeştiği ama aynı zamanda farklılaştıkları ve merkezileştikleri (ulus-devlet, milliyetçilik, tek ülkede sosyalizm) bir statükoyu belirtirken, küreselleşme buna karşıt olarak kültürel düzeyde etnik, dini yeni bir farklılaşmayı ve küresel düzeyde ABD eksenli bir merkezileşmeyi belirtmektedir. Modernliğin sonuçları en başta otoriterlik, total bürokrasi, tahakküm ve barbarlık olmak üzere tartışılmıştır, ama bu sonuçlar giderek küreselleşmenin ve muhafazakarlığın gerekçesi haline getirilmiştir. Küreselleşme sorunların çözümü değil, eski sorunların katmerleşmesi yanında, yeni sorunların ve çatışmaların da kaynağıdır. Küreselleşme barış getirmeyeceği açıktır, tam tersine ileriye dönük olarak daha büyük yıkımlar, katliamlar beklenmelidir. Toplum ve devletin de bir

direnç unsuru olmaktan çıkmasıyla, savunmasız kalan Doğu toplumlarının tahribatı, yıkımı daha da büyüyecektir. Günümüzde küresel egemenlik ilişkilerine direnç gösterebilecek Yakın Doğu'daki tarihi merkezlerin yıkımı ile gelecek daha da belirsizleşmiştir. Belirsizleşme, değersizleşme, darlaşma ve muhafazakarlaşma yeni savaşlar, çatışmalar, eşitsiz ilişkiler ve otoriterleşme demektir. Günümüzde toplumlar arası çelişki ve çatışmaların alacağı biçim geçmişten daha fazla öngörülemez ve karmaşık hale gelmiştir. Bundan çıkar ummak ve kargaşaya bağlanmak Türkiye için bir açmazdır. ABD ek-senli küreselleşme insanı sadece bönleştirmemektedir, aynı zamanda kendi üstünlüğünü pekiştirecek, sürekli hale getirecek "küresel barbarlık çağı"na doğru sürüklemektedir. Bu nedenle günümüz uygarlık krizini sadece dünya egemenliğinin bir işleyişi olarak tanımlamak yerine insanlık krizi olarak belirlemek, dünyanın birliği ve geleceğini de bu yönde birlikte geliştirmek gerekiyor. ABD dünya egemenlik düzeni kendi zaaf ve sorunlarını, geleceğe yönelik kaygılarını, kötümserliğini dünyanın sorunları olarak göstererek ve sorunları uygarlık ve insanın özüne yönelik bir krize dönüştürerek aşmak istiyor. Mevcut düzeni aşmaya bütün insanlığın hakkı olduğu gibi, insanlığın küresel kalpazanlığa, toplumsal gerçekliğin yitirilmesine, bönleşmeye ve kurmaca kültüre karşı dayanak noktaları ve sorunlarını açacak gücü vardır.